

Quaders de l'Institut / 1

Biblioteca de Catalunya-Dades CIP

Dia Internacional de les Dones : Palau de la Generalitat, 7 de març de 2004. _ (Quaderns de l'Institut ; 1)

Inclou la conferència de Fina Birulés: Les dones i la política

Referències bibliogràfiques

ISBN 84-393-6530-6

I. Birulés, Fina. Dones i la política II. Institut Català de la Dona III.

Col·lecció: Quaderns de l'Institut (Institut Català de la Dona) ; 1

I. Drets de les dones

396.9

© Generalitat de Catalunya

Institut Català de la Dona

EDITA: Institut Català de la Dona

1a EDICIÓ: Barcelona, juny 2004

TIRATGE: 8.000 exemplars

DISSENY: Azúa + Ancochea scp

IMPRESSIÓ: Altés arts gràfiques, s.l.

DIPÒSIT LEGAL: B. 28.030-2004

Dia Internacional de les Dones

Palau de la Generalitat
7 de març de 2004

Generalitat de Catalunya
Institut Català de la Dona

SUMARI

Presentació Pascual Maragall Mira
president de la Generalitat de Catalunya / 7

Presentació Josep Bargalló Valls
conseller en cap de la Generalitat de Catalunya / 9

Intervenció Marta Selva Masoliver
presidenta de l'Institut Català de la Dona / 11

Conferència Fina Birulés Bertran
filòsofa / 15

LA DEFENSA DE la igualtat d'oportunitats és uns dels eixos fonamentals del Govern de Catalunya. La veritable igualtat és aquella que permet que la gestió de les trajectòries vitals dels homes i les dones de la nostra societat sigui el més lliure possible.

El camí que queda per recórrer és encara llarg. Per això és important commemorar el Dia Internacional de les Dones, que reconeix la seva lluita al llarg de la història, per veure reconeguts els drets de ciutadania.

Aquest fou el sentit de l'acte institucional celebrat el dia 7 de març de 2004, i que volia simbolitzar, a més, una nova manera de celebrar el Dia Internacional de les Dones.

També per això, és important poder recollir aportacions fetes des d'un coneixement profund de la realitat i de la problemàtica actual en relació amb la lluita de la dona pel reconeixement dels seus drets, al nostre país i arreu.

Aquesta publicació que teniu a les mans pretén donar continuïtat en el temps a les reflexions que es van poder escoltar, i en especial a l'aportació de la Dra. Bifulés, en aquella ocasió.

Malauradament, els exemples de discriminació i de violència de gènere segueixen essent notícia al nostre

país. Per això val la pena tenir presents, de manera constant, aquestes aportacions, a manera de recordatori d'un deure que no pot obviar ni el Govern ni la nostra societat.

PASQUAL MARAGALL MIRA

President de la Generalitat de Catalunya

PER PRIMERA VEGADA al nostre país s'ha celebrat el 8 de març, Dia Internacional de les Dones, des d'un punt de vista diferent, catalanista i d'esquerres. Com a Govern que es mou en aquests paràmetres, la inclusió de les polítiques de gènere de dones i per a les dones són una prioritat, i no s'entendria que fos d'altra manera.

Ja en l'acte institucional que el Govern va fer el dia 7 de març passat, amb la presència de col·lectius de dones, vaig deixar clar el meu compromís polític amb la transversalitat de les polítiques d'igualtat d'oportunitats a tots els departaments i organismes de Govern.

Com defineix molt bé aquesta conferència, que la Dra. Fina Birulés va pronunciar a l'Auditori del Palau de la Generalitat el dia 7 de març de 2004, cal arribar a un plantejament global que tingui presents tant les dones com els homes de Catalunya, amb les seves necessitats, maneres de fer i mirades diferents, a l'hora d'elaborar i aplicar polítiques i actuacions.

Transversalitat plantejada com una eina que ha de donar com a resultat un canvi de models organitzatius i uns nous valors que repercuteixin en l'actitud de les persones. Cal que, des del Govern, anem feminitzant la societat, és a dir, anar incorporant les dones, les seves

aspiracions, les seves aportacions i formes de fer, la seva sensibilitat, al centre de la política.

De tots el reptes que avui tenim plantejats, potser un dels més importants, sinó el més important, és el d'acabar amb la violència de gènere, que les dones pateixen de forma brutal i específica, i que des del Govern mirarem d'eradicar amb tots els esforços possibles.

Com diu la Dra. Birulés en la seva conferència, “l’emancipació de les dones... no comporta ni ha comportat la llibertat femenina”, o “per aconseguir la llibertat femenina, no n’hi ha prou amb la conquesta de la igualtat”. Són conceptes fonamentals i dels quals cal partir a l’hora de plantejar polítiques de gènere. Igualtat i llibertat com a condició prèvia d’allò polític, però sense oblidar-nos de la política.

JOSEP BARGALLÓ VALLS

Conseller en cap de la Generalitat de Catalunya

MOLT HONORABLE PRESIDENT, Honorable Conseller en Cap, Delegada del Govern, Honorables Conselleres, Honorables Consellers, Il·lustres Diputades, Il·lustres Diputats i altres autoritats, amigues i amics: bon dia i gràcies per ser aquí en la primera celebració del Dia Internacional de les Dones, d'aquesta nova etapa de la Generalitat presidida per un govern catalanista i d'esquerres.

En primer lloc, vull expressar el meu reconeixement –el reconeixement de l'Institut Català de la Dona– a la xarxa de referències i mediacions que han anat omplint, fins ara, els buits de significat i la manca de representació de la nostra existència femenina: dones sindicalistes, del moviment veïnal, escriptores, artistes, científiques i filòsofes, dones dedicades a la política o a l'educació, infermeres, juristes, empresàries, emprenedores, pageses, esportistes, i tantes altres, l'obra de les quals l'escola no ens va transmetre i la història ens va amagar durant molts anys.

El moviment de dones, les dones en moviment –moltes vegades ens ha agradat anomenar-nos així– hem anat reconstruint una genealogia femenina que ens ha revelat l'existència, al llarg del temps, d'altres dones que ens han precedit en un mateix afany: el de parlar des de la pròpia

experiència per tal de resignificar, no només la nostra presència en el món, sinó també el món mateix.

Però al costat de totes elles he de posar en relleu, també, la importància de moltes altres, la gran majoria, que, des dels espais de la seva gestió diària dels afectes, la subsistència i la resolució dels conflictes quotidians, han dut a terme la seva fonamental tasca de civilització i de suport de la vida humana.

En segon lloc, vull expressar també el compromís de l'Institut Català de la Dona –el meu i el del meu equip– en la tasca de govern que ens ha estat encomanada. Aquest compromís polític comença, doncs, amb aquest reconeixement del valor transformador del saber i de les aportacions que, des de tots els àmbits, les dones hem anat fent i seguim fent a la societat, sense les quals, ja ho sabem, la vida no seria sostenible.

Donar valor a aquesta herència, i admetre el seu paper essencial en l'edificació de les nostres pautes de convivència, ens obliga a treballar per a què totes les nostres accions facin aflorar aquesta riquesa i tinguin la vida quotidiana de les persones en el centre, per tal d'aconseguir que aquesta sigui l'eix vertebrador d'un canvi de sentit en totes les dinàmiques que organitzen la nostra vida privada i col·lectiva. A partir d'aquí, gran part dels problemes que ens afecten de manera més urgent, com ara la reorganització de la vida personal, familiar i laboral; la participació social; la incorporació de la població immigrada; els treballs; els canvis culturals necessaris per aconseguir un present que incorpori totes les diferències; la violència contra les dones, aquesta brutal manifestació del poder patriarcal contra

la qual aquest govern actuarà de manera contundent, així com tots els altres reptes que ens imposen les evolucions constants dels nostres espais de convivència, aniran prenent sentit a mesura que anem configurant un nou model capaç d'interpretar el món des d'unes coordenades que continguin l'experiència femenina com a punt de referència. Nova perspectiva des d'on ens proposem projectar una mirada atenta, que superi els prejudicis que ens separen d'una percepció més acurada de la realitat i que, per tant, sigui així capaç de copsar els ordres diversos amb què es manifesta la vida i l'experiència en societat.

A través d'un treball de complicitats i consens amb tots els òrgans de govern, introduïrem, doncs, aquesta mirada al centre de la política, sense oblidar que els nostres referents ideològics són els espais de mediació femenina, mediació diversa com diverses som les dones en totes les nostres expressions. En aquest sentit, vull significar especialment la vinculació amb tantes i tantes amigues del moviment de dones i el continuït de sinèrgies que anem teixint amb totes i cadascuna de vosaltres, des dels vostres llocs ens els partits, les associacions i els diversos espais de participació política de les dones. Ens ajudeu a mantenir i a donar sentit a la nostra actuació quotidiana, a la nostra necessitat de ser creatives en l'elaboració dels nous llenguatges que identificaran les formes i els matisos d'una nova cultura construïda sobre paràmetres diferents. Perquè en una societat on la majoria de mesures provenen d'un patró masculí, hem de buscar la nostra pròpia mesura, i el llenguatge; els llenguatges, entesos en

el sentit més ampli del terme, són instruments de comunicació, i alhora de mesura, que, a les nostres mans, permetran avaluar i anomenar amb totes les seves dimensions les riqueses femenines.

La nostra pràctica política es basa doncs a significar i fer visibles les nostres experiències, fent que circuli i sigui reconeguda l'autoritat femenina i mobilitzant les forces necessàries per posar de manifest allò que moltes de vosaltres, molts de vosaltres, ben segur, ja sabeu: que la política de les dones no és només una altra forma de fer política: és LA POLÍTICA, una veritable estratègia de transformació social.

Moltes gràcies i els meus millors desitjos per a totes i tots en aquest 8 de març de 2004.

MARTA SELVA MASOLIVER

Presidenta de l'Institut Català de la Dona

■ Les dones i la política

Molt Honorable Sr. President de la Generalitat, Pasqual Maragall, Honorables conselleres i consellers, Sra. Presidenta de l'Institut Català de la Dona, Marta Selva, senyores i amigues.

D'entrada voldria agrair la vostra invitació a parlar el Dia Internacional de les Dones en aquesta sala del Palau de la Generalitat. I l'agraïment és més gran pel fet que m'hàgiu convidat a mi, que no sóc una activista ni una jurista, economista o experta en cap dels àmbits que sembla que permeten solucionar els molts problemes a què s'han vist enfrontades les dones des d'aquells esdeveniments que avui commemorem.

Em dedico a la filosofia, un saber conceptual que no acostuma a resoldre problemes. La filosofia tendeix a problematitzar allò que en principi sembla que funciona. Es podria dir que la filosofia serveix per fer-nos les coses més difícils: pensar significa aturar-nos allà on tenim la temptació de precipitar-nos. Potser el treball del pensament és, en efecte, fer-nos perdre el terra segur que ens ofereixen la vida quotidiana i els diversos sabers especialitzats. D'aquesta manera, difícilment pot proporcionar indicacions clares per a l'acció. I això és així precisament perquè l'aspiració de qui pensa –i no cal que sigui algú que s'hi dediqui professionalment, tots els éssers humans en tenim la capaci-

tat— és justament la d'ajornar el temps, d'aturar-se i reflexionar.

La filosofia té alguna cosa a veure amb trobar un àmbit des d'on dir què és allò que manca a la nostra vida, què trobem a faltar, què volem, quin sentit atribuïm al que ens passa o al que fem. I aquest espai o moment de reflexió només és possible quan no estem sotmeses a la pressió de les urgències de la necessitat o a la sorollosa companyia de l'esfera pública —on sempre estem amb massa embolics per a pensar. I és en aquest espai, lluny dels aldarulls i de les presses, en aquests moments d'interrupció del temps, on emergeixen preguntes que ens generen perplexitat i que no sempre tenen una resposta inequívoca.

Ara bé, si quan pensem, la nostra aspiració es limita a tractar de trobar respostes definitives o indicacions útils, aleshores això significaria que no és pas el desig de pensar el que ens mou, sinó el de trobar resultats que facin innecessari el fet de continuar pensant.

Quan preparava el que volia dir avui aquí amb el títol de “Les dones i la política” vaig recordar¹ que Olympe de Gouges, l'autora de la *Declaració de 1791 dels Drets de la Dona i de la ciutadana*, manifestava en un escrit el temor a veure les seves idees despietadament condemnades com a paraules, deia ella, d’“una dona que no més té paradoxes per a oferir i no problemes fàcils de resoldre”.²

Què és una paradoxa? Literalment és una opinió contrària a l'opinió comuna, l'*ortodòxia*. Però el diccionari recull també altres accepcions del terme: aquella que la identifica amb un raonament que condueix a dues conclusions mútuament contradictòries i una altra, que és la que a mi m'interessa destacar avui, que fa de la paradoxa una figura retòrica per la qual un enunciat acceptat es presenta d'una forma inversemblant, absurda o contradictòria. En aquest sentit, aturar-se en la paradoxa, també pot ésser un bon indicador, ja que palesa la nostra disposició a parar esment a la complexitat d'un assumpte. I encara podem anar més enllà, també és un indici de la nostra capacitat o del nostre desig de desestabilitzar de manera creativa allò que ens ve donat.

Es pot considerar que, en bona mesura, el poder subversiu i el significat històric de les lluites feministes ha estat, entre d'altres coses, haver posat al centre els efec-

tes torbadors de les paradoxes. A tall d'exemple podem pensar en la proclamació de la *universalitat dels drets*, una proclamació que, malgrat el seu enunciat, durant segles ha exclòs a la majoria de la humanitat. Una altra mostra podríem referir-la a la utilització del concepte d'Home, que amb les pretensions d'ésser neutre té únicament i exclusivament les característiques del masculí. És a dir, un concepte paradoxalment abstracte i alhora terriblement concret.

Però el feminisme també coneix les paradoxes que han emergit i emergeixen de la seva pròpia lluita i de les seves conquestes. En aquest cas n'hi ha prou a pensar en les feministes dels segles XVIII i XIX. D'una banda, refusaven ser dones en els termes que dictava la seva societat i volien participar en un àmbit públic en què no tinguessin cap paper les diferències entre els éssers humans per raons de sexe. Però d'altra, aquestes mateixes feministes, a l'hora de fer les seves reivindicacions polítiques, havien de parlar en nom d'aquelles dones. De manera que aquesta necessitat d'invocar un subjecte –les dones– produïa la diferència sexual i, per tant, minvava l'intent de declarar-la irrellevant per als propòsits polítics.³ Aquí, doncs, podríem considerar que una de les paradoxes del discurs polític del feminisme rau en el fet que sembla produir la mateixa diferència que aparentment busca qüestionar.

Crec que reflexionar al voltant d'aquesta paradoxa ens permet d'adonar-nos de dues qüestions centrals respecte del tema que avui ens ocupa, és a dir, les dones i la política:

En primer lloc, ens permet adonar-nos que el moviment d'emancipació femenina ha aspirat i aspira a harmonitzar dos moviments de la democràcia moderna que no sempre han marxat equilibrats: la universalitat dels drets humans i la dualitat dels sexes, present en tota la tradició utòpica del segle XIX; o, per dir-ho amb d'altres paraules: busquem conquerir l'universal en nom de la primera diferència humana, la diferència dels sexes... La reclamació política de paritat pretén, de fet, l'u sense destruir el dos, la unitat sense eliminar la dualitat dels sexes.⁴ Oblidar aquesta, diguem-ne, complexitat escènica és el que aboca a pensar que el reconeixement de la llibertat femenina és assimilable a la mera igualtat de drets; com si totes les veritats importants sobre el que està bé i el que està malament només es poguessin formular en el llenguatge que ja tenim. Aquest llenguatge seria el d'uns drets que es poden reconèixer a tothom, malgrat no haver estat atorgats a tots els éssers humans. D'aquí que, a vegades, s'hagi entès precipitadament que la llibertat femenina es donaria de manera automàtica tan bon punt aquests drets fossin concedits. Això explicaria també perquè la diferència femenina, en ésser considerada buida de contingut, ha estat sovint utilitzada electoralment o propagandísticament com a moneda de canvi; vull dir que, a través de la seva aparent defensa, s'hi fan circular qüestions ben heterogènies. Per exemple, podem pensar, per no entrar en casos que potser ens serien massa propers, en l'ús de la situació de les afganeses per tal de justificar parcialment una intervenció bèl·lica.

Des de la dècada dels 80 la política de les dones no ha fet altra cosa que evidenciar els límits d'aquesta concepció; una concepció que assimila la igualtat de drets amb la llibertat política. I quan distingeixo entre igualtat de drets i llibertat política potser podria ésser il·lustratiu recordar com a l'antiga Unió Soviètica, l'emancipació de les classes més desfavorides i l'assoliment de les fites de la igualtat no es va presentar precisament acompanyada de la llibertat política. L'emancipació de les dones, o sigui el fet que hàgim accedit a la condició de subjectes de dret, no comporta ni ha comportat la llibertat femenina.

D'aquí que en el debat feminista no s'hagi atès només a la igualtat sinó també a la llibertat, és a dir, a la diferència. I, en fer-ho, s'ha pres seriosament la paradoxa i ha emergit la segona qüestió central respecte del tema que ens ocupa: **la dificultat de donar una definició del subjecte la dona.** ¿És possible una caracterització de la dona que no impliqui una identitat normativa, que no exclougui? Les dones som diverses i ens entenem a nosaltres mateixes de maneres molt diferents, manifestem desitjos ben diversos. Si fem una petita llista, sense ànim d'exhaustivitat veiem que unes són heterosexuals, d'altres lesbianes; unes pertanyen a una generació que no ha hagut de lluitar ni pel dret al sufragi ni per accedir a la cultura superior, d'altres són d'un temps en què les coses eren prou més difícils o provenen de tradicions culturals on les relacions entre dones i entre homes i dones ens resulten fins a cert punt alienes; unes posen en primer pla la seva capacitat per a ésser mares, d'altres tot i sentir-se dones, no

veuen quin rol té en la seva identitat l'anomenat instint maternal o la cura d'altri, que –per cert– gairebé sempre cau sobre espatlles femenines. Però podríem dir que cap d'elles, feministes, o no, de dretes o d'esquerrres, dòcils o crítiques amb les regles del debat institucional, o, en fi, indiferents respecte de l'àmbit de la lluita política, està disposada a renunciar a la igualtat, al que podrem anomenar “el dret a tenir drets”, és a dir, a treball remunerat, personalitat jurídica i educació. I alhora es pot dir que tampoc estan disposades a renunciar a la llibertat: vull dir a controlar i gaudir del propi cos i a decidir els seus propis moviments i desplaçaments.

Les dones que tenim drets volem, a més, la llibertat. Una mostra del fet que encara fa falta molt per poder parlar de llibertat femenina a l'àmbit públic ja es palesava en aquells inacabables debats parlamentaris arran de qüestions com l'anticoncepció o els diversos projectes de llei “reguladors” del dret a l'avortament. Debats en què no faltava ni falta mai una al·lusió a la llarga llista de “consellers” de tot tipus –especialistes tant de la salut corporal com psíquica o social– que se suposa que han d'intervenir per a “garantir” la “lliure” decisió de la dona.

De fet, ja fa molt temps que les dones hem deixat de considerar necessari “donar ales al vol de la queixa”⁵ i practiquem formes d'intervenció política més enllà de la política de la igualtat. Sabem que avui la política ha d'ésser immodesta respecte de la modèstia a què obliguen les lògiques consensuals de *l'únic possible*, que només perpetuen allò que hi ha.

I això és així perquè una de les característiques de l'espai públic és que, en el seu si, no sempre que parlem ens entenem. Per tal d'explicar el que vull suggerir, utilitzaré una figura, que el filòsof francès Jacques Rancière⁶ ha anomenat el *desacord*. El *desacord* remet a un tipus determinat de situació de la parla, en què una de les parts entén i alhora no entén allò que l'altra li diu. Com a il·lustració, n'hi ha prou amb fixar-se en una de les formes perverses en què es manifesta la paradoxa que suara esmentava: quan a les dones no se'ls suposa diferència, són prescindibles o supèrflues i, si se'ls suposa la diferència, a la llarga o a la curta, aquesta se'ls gira en contra i les inferioritza.⁷ Així, doncs, i en contrast amb el *desconeixement*, el *desacord* no desapareix amb un suplement de saber ni amb una més gran precisió de les paraules emprades en el debat. Els casos de *desacord* són aquells en què els interlocutors entenen i no entenen el mateix en les mateixes paraules.

Així, per exemple, les dones parlem de llibertat política i sovint la política institucional entén simplement que cal pensar la qüestió femenina com una qüestió social més.⁸ I, de fet, com em recordava, Mercè Otero, des de diversos fronts ja s'està treballant per tal que es deixi de considerar tot l'àmbit que fa referència a les dones com un tema que exigeix només un tractament de caràcter assistencial. Evidentment hi ha moltes dones que necessiten les actuacions dels serveis socials, però d'això no se'n deriva que les úniques actuacions polítiques vinculades a la qüestió femenina es puguin assimilar a la resolució d'estats de precarietat; o com si el femení només es pogués llegir en termes carència.

Per dir-ho més clar, els homes no ignoren la situació de desigualtat –saben que les dones segueixen treballant molt més que no pas ells en les tasques domèstiques i en la de cura d'altri, que continuen tenint salaris més baixos, etc., així com tampoc ignoren què s'hi juga rere de l'anomenada violència domèstica. No desconeixen la situació, sinó que, més aviat, són ben conscients que les dones sabem que ells saben.⁹

Ara bé, també és cert que homes i dones no preexisteixen a aquesta situació –que, com he dit, no és de mer intercanvi d'idees–, sinó que s'hi constitueixen. Unes i altres es formen en el marc d'aquest desacord, com il·lustra, per exemple, el fet que moltes dones reproduïxin les pràctiques i els discursos dominants. És per aquest motiu que deia que ens ha calgut allunyar-nos de la ingènua confiança que una situació injusta o violenta es resol sense cap mena de conflicte i que cal que la política de les dones sigui immodesta, creativa, per tal de modificar aquesta situació de *desacord*, que no es transforma amb un mer intercanvi d'idees o amb un plus d'informació.

II

Hi ha unes paraules, escrites l'any 1951, per una teòrica de la política, jueva d'origen alemany, que sabia que el polític no es redueix a la política representativa o a aquelles a què obliguen les lògiques consensuals de *l'únic possible*, i que, des de fa temps, em semblen il·lustratives del que tracto de suggerir. Hannah Arendt escrivia, “És indubtable que allí on la vida pública i la seva llei de la igualtat s'imposa per complet, allí on una civilització aconsegueix eliminar o reduir al mínim l'obscur fons de la diferència, aquesta mateixa vida pública conclourà en una completa petrificació”.¹⁰

Aquestes paraules suggereixen que la llibertat no es confon amb la igualtat; la qual cosa és el mateix que subratllar que la possibilitat d'una vida pública compartida no és idèntica a una ciutadania homogènia. És en aquest punt on adquireix sentit el gir que les dones hem fet des de finals dels anys 70, en parlar, per exemple, d'una literatura femenina o d'una experiència femenina, per tal de designar la literatura que explora o ha explorat aquelles zones morals silenciades per la cultura dominant. I, com deia, aquest gest ara ja no es redueix a un simple fer el característic memorial de greuges sinó que és el resultat d'una sentida necessitat d'“eixamplar les costures del nostre univers moral”¹¹ i

de les nostres identitats, o si volem, és el resultat del desig de tractar d'“escandallar abismes que la majoria convé que no existeixen”,¹² d'una política immodesta.

Les paraules d'Arendt també ressonen quan proclamen que no solament hem de defensar-nos, sinó afirmar-nos com a força creadora, hem d'acarnissar-nos per arribar a ésser, en lloc d'obstinar-nos a descobrir allò que som. Es tracta de “no quedar fora del camp de visió”, de dir la pròpia experiència. I, per fer això, ha calgut un moviment **imaginatiu** de sentir-se a una mateixa com a portaveu d'una comunitat possible i no com a exiliada solitària. I, en parlar de comunitat, no cal entendre un grup femení homogeni, sinó espais amb diverses qualitats de relació en què articular i fer aflorar els conflictes en paraules i anomenar-los.

Un exemple d'aquesta comunitat no uniforme el trobem en unes paraules de Montserrat Roig escrites en ocasió de la mort de Maria Aurèlia Capmany. Roig diu: “Ella va ésser per a mi la terra i les ànsies de volar alhora” en un article que porta un títol tan significatiu com *Ens havíem barallat tant*.¹³ D'aquí que, tot i que siguem ben conscients de la complexitat d'aquest gest, puguem parlar de “crear una cultura femenina” a l'àmbit de l'art, de la narrativa, de la poesia, del cinema o de la filosofia, sense que aquesta es converteixi en una simple i immediata traducció d'una suposada feminitat homogenia.

I aquella necessitat política de no reduir al mínim el fons obscur de la diferència de la qual parla Hannah Arendt també es transparenta quan ens entestem a subratllar que no es tracta d'afegir a la *història* ordinà-

ria un apèndix tal com la història de les dones. I també es deixa sentir en el fet que hem deixat de definir la identitat femenina en termes de la seva opressió; de manera que ha estat possible l'emergència de subjectivitats inestables, fluides i dotades de complexitat i de qualitats diverses. I això és fruit de la consciència que, si caracteritzem la pròpia identitat com a oprimida, només privilegiem un tipus de relació: aquella que es dóna entre els qui exclouen i les excloses, i una única possibilitat d'alliberament, que els que exclouen, homes sense qualitats, deixin de fer-ho, això sí que seria acceptar estar en un *gueto*!! Ja que, més que no pas guanyar algun tipus de llibertat o d'independència, ens sentiríem permanentment absents i dependents del discurs dominant.

Des de fa temps, sabem que es tracta justament d'escapar d'aquesta dialèctica d'acceptació i rebuig i, per això, hem apostat, amb més èxit o menys, per elaborar un discurs i unes pràctiques que no permetin confondre la igualtat de drets amb la llibertat, que no permetin assimilar l'emancipació del domini d'altri amb la llibertat femenina. Més clar: cap de nosaltres encara creu que a l'horitzó es perfila un radiant avenir en què no hi haurà diferència entre homes i dones, en què l'heterosexualitat obligatòria i la misogínia hauran desaparegut; plantejar-ho així significaria bàsicament el desig o una certa disposició a autoesborrar-se.

III

Dic, doncs, que la llibertat política i la igualtat de drets no són sinònimes i afegeixo que és justament en virtut de la seva diferència que els és negada la llibertat a les dones. ¿Com, si no, podem tractar d'explicar la persistència de la violència contra el cos de les dones, en societats on pràcticament hem aconseguit la igualtat de drets? ¿Què hem de pensar, per exemple, de les violacions i la violència explícitament planificades en contra de les dones en determinats períodes bèl·lics, com els de les darreries del segle XX a l'antiga Iugoslàvia o a Algèria? Interrogants d'aquest tipus semblen indicar que, per tal d'aconseguir la llibertat femenina, no n'hi ha prou amb la conquesta de la igualtat. La nostra lluita no és només per la igualtat, sinó també i fonamentalment per la llibertat.

El problema de la violència contra les dones és una mostra ben dolorosa i terrible del que vull dir. I no s'hi val a reduir-lo només a la necessitat de petits canvis en la legislació o a subratllar que cal aprofundir l'educació dels infants en el respecte als drets o als valors reconeguts en la nostra societat.

Em refereixo al fet que, davant de cada cas nou de maltractament, és tristament habitual trobar-nos amb una notable pobresa d'anàlisi del que ha passat, conjuntament amb un gest de marcada desreponsabilitza-

ció. Totes les mirades que tracten d'investigar els fets es dirigeixen a mostrar que les solucions passen per afegir noves lleis a un codi penal, que encararà els fets un cop ja hauran passat, o per qüestionar l'efectivitat o manca d'efectivitat de l'ensenyament o dels continguts de caràcter civicodeocràtic que cal transmetre en l'educació, sense arribar a deixar-se assaltar per la sospita que potser el fenomen de la violència sobre el cos de les dones sigui de molta més envergadura.

Aquestes, diguem-ne, opcions (petites modificacions en el codi penal o reforços dels continguts civicodeocràtics a l'escola) semblen considerar que només hi ha dues vies; l'una, castigar el que, de fet, ja ha passat, com si no sabéssim com evitar-ho; i l'altra, reconèixer que la gent adulta no pot fer front als problemes del món en què viu i en què es troba implicada i, per això, traslladés la responsabilitat com un llegat enverinat a la propera generació. Com si encara fos legítim abocar-ho tot a un futur radiant de la Humanitat, per tal estalviar-nos la feina de qüestionar el que fem, el lloc que ocupem o qui som..., tot per demà..., que siguin els nostres fills o les nostres filles qui ho facin bé i, de cop, siguin elles o ells responsables de tot. Potser aquest gest tingui alguna cosa a veure, encara que no només, amb aquella actitud tan arrelada entre molts homes¹⁴ d'algunes generacions que quan es troben en el centre de l'esfera pública i social: semblen voler l'emancipació i la llibertat femenina només de les seves filles i no les de les seves esposes o companyes, no fos cas que haguessin de variar la seva pròpia vida o la distribució de càrrecs i de feines en l'àmbit en que ells es mouen.

És possible que el fenomen de la violència sobre el cos de les dones tingui alguna cosa a veure amb les paradoxes abans esmentades, que vagi més enllà de ser resultat de la simple discriminació, que es tracti d'alguna cosa més que de simples errades en la igualtat, d'imperfecions cròniques, d'excepcions a les regles del joc democràtic. I aquí potser hi queda palès algun dels eixos del *desacord* que travessa l'àmbit actual del polític.

Quan parlem d'atemptats contra la llibertat femenina o de la seva pèrdua, no estem parlant de discriminació, és a dir de desigualtat, sinó de violència, d'autèntics intents de mantenir un control físic i social sobre el cos de les dones i els seus moviments.

La discriminació, en tot cas, atempta contra el principi d'igualtat, fundat sobre la identitat o semblança dels éssers humans; la violència, en canvi, atempta contra el principi de llibertat, assumit en nom de la diferència dels sexes, de la diversitat humana. Dit d'una manera més contundent: la llibertat és una mena de perpetu recordatori de la fragilitat de les conquestes de la igualtat.¹⁵

En síntesi i per acabar, la igualtat té a veure amb el nostre estatut de subjectes de dret, de ciutadanes, però, com les dones no hem deixat de recordar, la igualtat no exhaureix en absolut el camp del polític: només és la condició prèvia d'allò polític. I recordar la fragilitat de les conquestes de la igualtat no significa *desenten-dre-se'n*, sinó ésser capaces i capaços haver-nos-les amb la llibertat, amb la possibilitat de "dir" la diferència sense que amb aquest gest es generi violència o des-

igualtat. I si tenim el coratge de fer-ho, sense autoesborrar-nos en el present ni llegant de manera irresponsable aquest *desacord* a la propera generació. Aleshores potser podrem començar a habitar lliurement el nostre món contemporani assolat, en molts àmbits, especialment el de la política, per una forta ventada de nous esdeveniments, d'importants transformacions i devastat per la manca de paraules que donin sentit a les nostres accions i passions. I, cal no oblidar-ho, no es pot inaugurar un món nou sense paraules i formes noves.

FINA BIRULÉS BERTRAN

¹ Arran de la lectura d'una obra de la historiadora Joan W. Scott que, en el seu títol, es fa ressò de les paraules de Gouges (*Only Paradoxes to Offer. French Feminists and the Rights of Man*, Cambridge, Mss., Harvard University Press 1996).

² De Gouges, Olympe, *Le bonheur primitif de l'homme*, Paris 1788, p. 23.

³ SCOTT, Joan W., p. 11-13.

⁴ FRAISSE, Geneviève, "Entre égalité et liberté", *La Place des Femmes*, Paris, La Découverte 1995 "Entre igualdad y libertad" (hi ha trad. esp. a *La controversia de los sexos*, Madrid, Minerva Ediciones 2002).

⁵ MARÇAL, Maria-Mercè, *Sota el signe del drac*, (IBARZ, Mercè ed.) Barcelona, Proa 2004 (en premsa).

⁶ RANCIÈRE, Jacques, *La mécontente. Politique et philosophie*, Paris, Galilée, 1995 (hi ha trad. esp. a Eds. Nueva Visión, Buenos Aires 1996).

⁷ MARÇAL, Maria-Mercè, *Op. cit.*

⁸ DOMINJANNI, Ida, "El sentido de la libertad femenina" (*Fempress: Feminismos de fin de siglo*, Santiago de Chile, 1999).

⁹ COHEN-HALIMI, Michèle & BOSSIÈRE, Anne, “Mais qu’est-ce qu’elles veulent encore?” (presentació del dossier “L’avenir politique du féminisme. Le cas français”), *Cités*, Paris, 2002, núm. 9.

¹⁰ ARENDT, Hannah, *Orígenes del Totalitarismo*, Alianza Ed., Madrid 1987, p. 437.

¹¹ STOUT, Jeffrey, *Ethics after Babel*, Boston, Beacon Press, 1988, p. 159.

¹² FRYE, Marilyn, *Politics of Reality*, Freedom (California), The Crossing Press, 1983.

¹³ ROIG, Montserrat, “Ens havíem barallat tant!” (4-X-91) a *Un pensament de sal, un pessic de pebre. Dietari obert 1990-91*, Eds. 62, Barcelona 1993, p. 422.

¹⁴ Cal dir que amb aquestes paraules no es tracta de culpar el col·lectiu masculí; fa temps que sabem molt bé que on tothom és culpable, ningú ho és. La culpa, la responsabilitat moral o jurídica, és personal: són individus concrets els veritables culpables de violència contra les dones. Però, cal tenir present –com ja recordava Hannah Arendt– que culpabilitat i responsabilitat política no són sinònims; la primera està vinculada a l’acció i al “jo”, mentre que, a la segona, l’èmfasi es troba situat en el món, ja que tot ésser és membre d’una comunitat o de grups que no poden dissoldre’s a través de l’acció d’un o d’una de les seves membres. Tots i totes vivim i sobrevivim per una mena de consentiment tàcit que, difícilment es pot considerar voluntari. Així, doncs, la responsabilitat política és col·lectiva, no té a veure tant amb *qui ha fet una acció*, sinó amb *de què ens fem càrrec*, què volem que perduri, què volem innovar i conservar. Som, doncs, políticament responsables de les contradiccions del present i de l’actual habitabilitat del món. En aquest sentit, a menys que la nostra actitud cap al món sigui d’indiferència, podem parlar d’una certa responsabilitat política col·lectiva en el manteniment d’estructures i d’hàbits o valors que permeten que en molts àmbits no sigui possible la llibertat femenina.

¹⁵ FRAISSE, Geneviève., *Op. cit.*